

Canllaw Cynllunio Atodol: Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Tachwedd 2009

www.gwynedd.gov.uk

Uned Polisi a Pherfformiad, Gwasanaeth
Amgylcheddol, Adran Rheoleiddo (Cynllunio,
Trafnidiaeth a Gwarchod y Cyhoedd),
Cyngor Gwynedd

CYNNWYS

	<i>Paragraff</i>
Datganiad cyhoeddusrwydd	1 - 2
Pwrpas Canllawiau Cynllunio Atodol	3 – 4
Cefndir	5 - 9
Polisiau Cynllunio Cenedlaethol	10
Polisiau Cynllunio Lleol	11 - 13
Patrwm ieithyddol lleol	14 - 16
Asesu effaith datblygiad	17 - 18
Datganiadau cymunedol ac ieithyddol	19 - 22
Asesiad ardrawiad cymunedol ac ieithyddol	23 - 25
Gwerthuso'r asesiad	26 - 28
Monitro	29

ATODIAD A	Datganiad cymunedol ac ieithyddol
ATODIAD B	Asesiad ardrawiad cymunedol ac ieithyddol
ATODIAD C	Ystadegau am yr iaith Gymraeg
ATODIAD CH	Cysylltiadau defnyddiol

Datganiad am ymgynghori

- 1 Fe fuodd y fersiwn drafft o'r Canllaw Cynllunio Atodol (CCA) yma'n destun ymgynghoriad cyhoeddus o 19 Mawrth 2009 i 24 Ebrill 2009. Fe gyhoeddwyd rhybudd cyhoeddus yn y Caernarfon & Denbigh Herald ac yn y Cambrian News ar 19 Mawrth 2009 i roi gwybod am yr ymgynghoriad cyhoeddus. 'Roedd copiau o'r CCA ar gael i'w gweld ym mhrif swyddfeydd y Cyngor, yn y llyfrgelloedd cyhoeddus ac ar wefan y Cyngor yn ystod y cyfnod ymgynghori. Fe ofynwyd am sylwadau gan amryw o unigolion a sefydliadau, a oedd yn cynnwys cynghorau cymuned ac adeiladwyr lleol a'u cynrychiolwyr. Gellir gweld crynodeb o'r sylwadau a dderbyniwyd a'r ymateb iddynt mewn dogfen "Datganiad o ymgynghoriad – Rhagfyr 2009".
- 2 Fe gafodd y sylwadau a'r ymateb iddynt eu craffu gan y Pwyllgor Amgylchedd ar 11 Mehefin 2009. Cafodd y CCA ei fabwysiadu yng nghyfarfod Bwrdd y Cyngor ar 24 Tachwedd 2009.

Pwrpas Canllawiau Cynllunio Atodol

- 3 Mae'r Canllaw Cynllunio Atodol (CCA) yma'n un o gyfres o ganllawiau sy'n ategu polisïau'r Cynllun Datblygu Unedol (CDU) mabwysiedig hwn. Tra mai polisïau mabwysiedig y Cynllun Datblygu fydd sail gwneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio (yn unol â'r hyn a nodir yn rhan 38(6) o Ddeddf Cynllunio a Phrynu Gorfodol 2004), mae cynnwys y CCA yn ystyriaeth gynllunio faterol (wedi iddo gael ei fabwysiadu gan y Cyngor).
- 3 Mae'r Canllaw yn adeiladu ar ymchwil gomisiynwyd mewn partneriaeth ag adwurdodau cynllunio eraill, Llywodraeth y Cynulliad, Bwrdd yr Iaith Gymraeg a'r Ffederasiwn Adeiladwyr Tai. Fe fydd y Canllawiau, ar y cyd gyda'r polisïau cynllunio cenedlaethol a lleol, hefyd yn fodd o wireddu un o brif themâu'r Strategaeth Gymunedol ar gyfer Gwynedd, sef Cefnogi cymunedau cynhwysol, dwyieithog a gweithgar. Fe fydd y Canllawiau yn cynnig modd o:
  - godi ymwybyddiaeth ymysg darpar ddatblygwyr o'r angen i roi mwy o bwyslais ar y cysylltiadau rhwng datblygiadau a chymeriad cymunedau;
  - adnabod cynigion datblygu a fydd o'r cychwyn yn cynnal neu gyfoethogi gwedd cymdeithasol, ieithyddol a diwylliannol y cymunedau;
  - adnabod cynigion datblygu lle gellir trwy wneud newidiadau ar ôl trafodaethau gynnal neu gyfoethogi gwedd cymdeithasol, ieithyddol a diwylliannol y cymunedau;
  - adnabod yr eithriadau lle fod y dystiolaeth yn dangos nad oes modd diwygio'r cynnig i leihau'r effaith ar wead cymdeithasol, ieithyddol a diwylliannol y gymuned a bod yna resymau cyfiawnadwy dros argymhell gwrthod y cais cynllunio

Cefndir

5. Bwriad y canllaw yma yw rhoi arweiniad ynglŷn â sut fydd yr Awdurdod Cynllunio yn ymdrin â cheisiadau am ddatblygiad a all gael ardrawiad

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

ar ddyfodol yr iaith Gymraeg mewn cymunedau. Fe fydd yn ystyriaeth gynllunio faterol, ymysg eraill, wrth benderfynu ar geisiadau cynllunio. I gyd-fynd ag ymarfer da, a pholisi yr Awdurdod, anogir ymgeiswyr i drafod ceisiadau o flaen llaw gyda swyddogion i benderfynu sut fath o asesiad iaith y dylid ei baratoi.

6. Mae'r iaith Gymraeg yn rhan annatod o blethiad cymunedau Gwynedd ac yn adlewyrchu ei thraddodiadau a'i diwylliant. I sicrhau bod cymunedau yn datblygu mewn ffyrdd cynaliadwy, mae'n bwysig, trwy ymgymryd â newid, bod yr holl ffactorau dylanwadol yn cael eu hystyried a bod y datblygiadau newydd sy'n cael eu cynllunio yn addas a pherthnasol. Mae'r broses cynllunio gwlad a thref yn rheoli datblygiadau newydd ac oherwydd hynny yn un elfen bwysig a dylanwadol ar lunio newid mewn cymdeithas.
7. Ers 1988 (cylchlythyr 53/88) mae'r iaith Gymraeg wedi bod yn ystyriaeth gynllunio bwysig yn y gwaith o lunio polisiau defnydd tir a gwneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio.
8. Er hyn mae ynysu union effaith datblygiad unigol ar gymuned ac ar iaith dros gyfnod o amser yn fater cymhleth i'w ddadansoddi a'i brofi'n ddiagramheuol. Mae'r canllaw yma yn ceisio ymateb i'r broblem drwy edrych ar gymunedau mewn ffyrdd hollstaidd gan ystyried iaith fel un elfen sy'n plethu i mewn i weithgarwch a bwrlwm cymdeithas. Gellid ystyried hyn yn fethodoleg gynaliadwy lle mae sawl elfen economaidd, gymdeithasol ac amgylcheddol yn dylanwadu ar ei gilydd a lle mae newid mewn un dimensiwn o fywyd yn tarfu ar un arall.
9. Gwneir hyn yn y ddogfen hon drwy sefydlu, mewn dau gam, fethodoleg fwy dadansoddol ar sut i asesu datblygiadau o wahanol fathau a graddfa ar gymunedau ac iaith. Cyfrifoldeb yr ymgeisydd am ganiatâd cynllunio yw cydymffurfio â'r canllaw hon a pharatoi digon o wybodaeth i alluogi'r Awdurdod Cynllunio i ddod i benderfyniad ar gais unigol.

Polisiau Cynllunio Cenedlaethol

10. Ceir polisiau cynllunio Llywodraeth Cynulliad Cymru ar y mater ym Mholisi Cynllunio Cymru (2002) a rhoddir cyngor technegol yn Nodyn Cyngor Technegol (Cymru) 20 "Cynllunio a'r Iaith Gymraeg". Mae'r dogfennau yn nodi sut y dylai awdurdodau cynllunio lleol, wrth gynhyrchu cynlluniau neu wrth wneud penderfyniadau cynllunio, ystyried anghenion a buddiannau'r iaith Gymraeg a, thrwy wneud hynny, gyfrannu at ei lles. Heb os, felly, mae'r iaith yn ystyriaeth faterol mewn cynllunio.

Polisiau Cynllunio Lleol

11. Yng Nghynllun Datblygu Unedol Gwynedd (CDU) ceir cyfarwyddyd ym mholisi A2 – "Gwarchod gwedd cymdeithasol, ieithyddol a diwylliannol cymunedau" Dywed y polisi:-

"Gwrthodir cynigion a fydd, oherwydd eu maint, graddfa neu eu lleoliad yn cael ardrawiad annerbyniol ar wead cymdeithasol, ieithyddol a diwylliannol cymunedau"

12. Dywed yr eglurhad i'r polisi bod cyfarwyddyd ategol i'w baratoi, sef y ddogfen hon.
13. Mae'r polisi uchod, yn pwysleisio pwysigrwydd diogelu cymunedau lleol a'r iaith Gymraeg hyd y bo modd drwy'r broses gynllunio gwlad a thref, ac yn sail i wrthod cynigion am ganiatâd cynllunio, lle nad yw hyn yn digwydd.

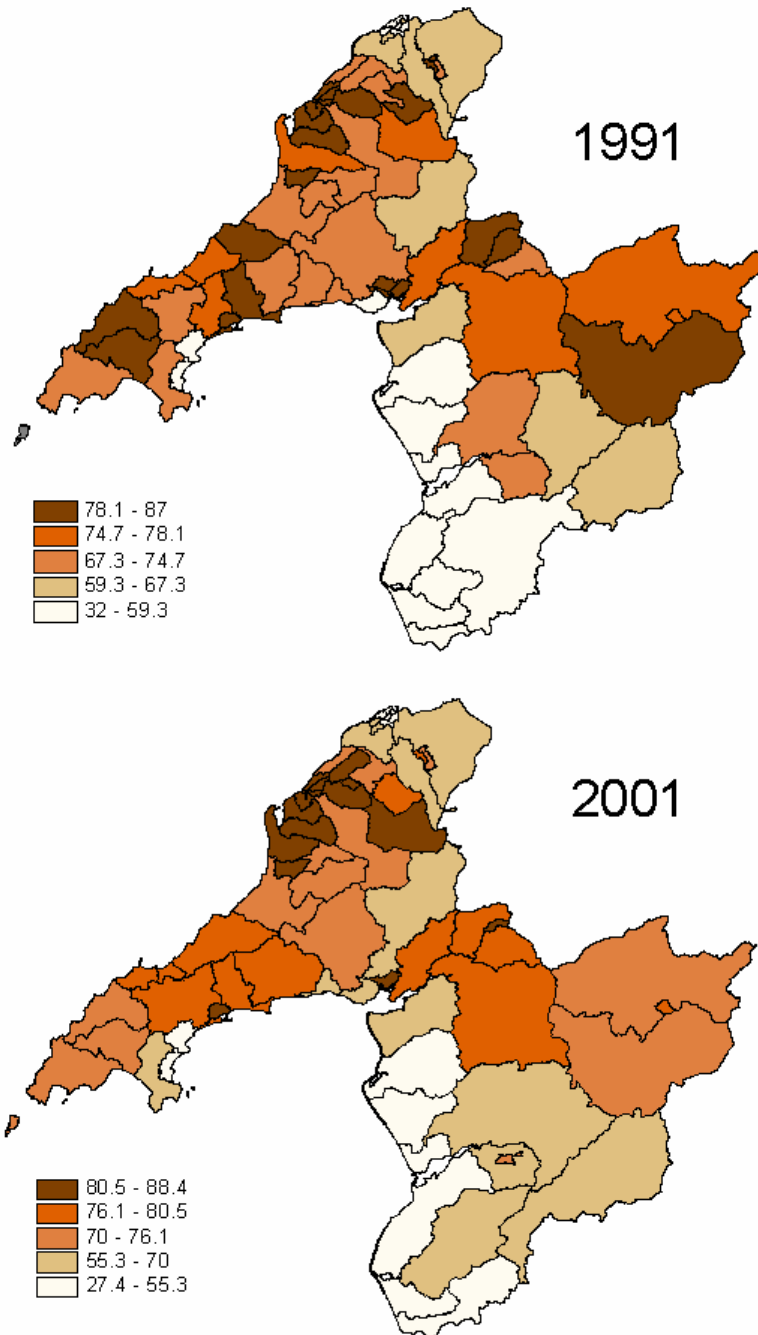
Patrwm leithyddol Lleol

14. Yn ôl cyfrifiad 2001 siaredir yr iaith Gymraeg gan 20.8% o boblogaeth Cymru. Yng Ngwynedd fe'i siaredir gan 69% (77,846) – y canran uchaf o holl siroedd Cymru. Er hynny dros gyfnod o 10 mlynedd gwelwyd gostyngiad o dros 3% - patrwm a adlewyrchir i raddau tebyg (ond amrywiol) yn Ynys Môn, Caerfyrddin a Cheredigion, sydd hefyd â chanrannau uwchlaw 50%. Dysgir Cymraeg ymhob ysgol yn y sir, gyda phob Ysgol Uwchradd (ac eithrio Ysgol Friars) yn ysgolion Cymraeg (neu ddwyieithog) lle mae'r Gymraeg yn brif gyfrwng y dysgu. Polisi Addysg y Sir yw "datblygu gallu disgyblion a myfyrwyr i fod yn hyderus ddwyieithog er mwyn eu galluogi i fod yn aelodau cyflawn o'r gymdeithas ddwyieithog y maent yn rhan ohoni". (Cynllun Iaith Gymraeg diwygiedig Cyngor Gwynedd 2004).
15. Mae nifer sylweddol o wardiau Gwynedd â chanran o fwy na 70% a hyd at 86% o'u trigolion yn siarad Cymraeg. Mae felly yn iaith gymunedol fyw, ac yn iaith gynaliadwy. Gweler Map 1 sy'n dangos dosbarthiad siaradwyr Cymraeg y Sir yn ôl cyfrifiad 1991 a 2001.

Siaradwyr Cymraeg (fel canran y poblogaeth dros 3 oed)
Welsh Speakers (as a percentage of the population aged 3 and over)

Ffynhonnell : Cyfrifiad 1991 / 2001 - Hawlfraint y Goron

Source : Census 1991 / 2001 - Crown Copyright

16. Rhwng 1991 a 2001 gwelwyd gostyngiad o 3% yn nifer siaradwyr y Gymraeg. Mae nifer o resymau dros hyn ond un ffactor yw'r twf mewn ail gartrefi sydd wedi cyfrannu tuag at y codiad sylweddol mewn prisiau tai yn

yr ardal. Yn ogystal, mae Cofrestr Cleifion y Gwasanaeth Iechyd Cenedlaethol ("National Health Service Patient Register") yn dangos bod mwy yn mewnfudo i'r ardal nag sydd yn allfudo, sy'n ffactor a all ddylanwadu ar wead cymdeithasol.

Asesu effaith datblygiad

17. Gan fod canran uchel o siaradwyr Cymraeg ym mhob cymuned yn yr ardal mae'r iaith yn rhan o wead cymdeithas ac ynghlwm wrth ddiwylliant a thraddodiadau'r ardal. Dichon felly bod angen edrych yn ofalus ar sut y bydd datblygiadau newydd yn effeithio ar y patrwm presennol a gofyn a ydynt yn cyd-fynd â pholisïau ieithyddol lleol a chenedlaethol.
18. Ar gyfer y datblygiadau llai gofynnir i ymgeiswyr gyflwyno gyda'u cais cynllunio "**Datganiad Cymunedol ac Ieithyddol**" (gweler atodiad A ar ddull paratoi Datganiad). Lle mae'r datblygiadau ar raddfa fwy a lle nad ydynt yn cyd-fynd â pholisïau cynllunio lleol a chenedlaethol, bydd yr Awdurdod Cynllunio yn gofyn am waith asesu manylach i'w gyflwyno mewn "**Asesiad Ardrowiad Cymunedol ac Ieithyddol**" (gweler atodiad B ar ddull paratoi Asesiad)

Datganiadau Cymunedol ac Ieithyddol

19. Fel man cychwyn, felly, bydd yr Awdurdod Cynllunio yn gofyn am Ddatganiad Cymunedol ac Ieithyddol fel rhan o gais cynllunio ar ddatblygiadau sy'n syrthio i un neu fwy o'r categorïau canlynol :-
  - datblygiad preswyl o 5 uned breswyl neu fwy ar safle/tir nad yw eisoes wedi ei ddynodi ar gyfer datblygiad tai mewn cynllun datblygu
  - datblygiad masnachol, diwydiannol neu dwristiaeth o 1000m2 neu fwy
  - datblygiad sy'n debygol o arwain at golli cyfleusterau cymunedol a chyfleon cyflogaeth
  - datblygiad twristiaeth a fydd yn creu deg neu fwy o unedau gwyliau
20. Bydd y Datganiad yn rhan o waith cefndirol asesu cais cynllunio ac ymhlith nifer o ffactorau materol eraill a fydd yn cael eu hystyried; dim ond yn anaml y bydd cais yn cael ei benderfynu ar sail y wybodaeth yn y Datganiad yn unig. Yn y rhan fwyaf o achosion disgwylir i'r Datganiad ddangos dylanwad positif ar gymunedau yn enwedig lle mae'r datblygiad yn diwallu anghenion lleol. Caiff yr ymgeisydd y cyfle i ymhelaethu ar rinweddau'r datblygiad ac i ateb y prif gwestiynau yn fanwl. Gellir ychwanegu unrhyw wybodaeth bellach i atgyfnerthu y cais a chyflwyno mesuriadau lliniaru, sy'n berthnasol i'r cais a chynllunio, fel ymateb i effeithiau negyddol y datblygiad. Gellid gwneud hyn, os yn berthnasol, drwy negodi Ymrwymiad Cynllunio ffurfiol rhwng yr ymgeisydd â'r Cyngor.

21. Mater i'r Awdurdod Cynllunio fydd gwirio a chydbwyso'r Datganiad wrth benderfynu ar y cais gan gymryd i ystyriaeth unrhyw ffactorau eraill sy'n berthnasol. Gall y bydd yr Awdurdod Cynllunio yn anghytuno gyda chanlyniadau'r Datganiad. Mewn achosion o'r fath gwneir ymdrech i gysoni'r ffeithiau a dod i ddealltwriaeth gyda'r ymgeisydd ar y prif ystyriaethau. Er mwyn rhoi cymorth i ddarpar ymgeiswyr bydd yr Awdurdod Cynllunio yn cyhoeddi ystadegau perthnasol ar gyfer bob cymuned ac yn monitro effaith datblygiadau newydd fel rhan o waith cefndirol ar y Cynllun Datblygu.
22. Os yn nhyb yr Awdurdod y dangosir yn glir bod y datblygiad yn debygol o gael effaith negyddol ar y gymuned ac y bydd yn andwyol i'r iaith Gymraeg mae'n bosibl y bydd yr Awdurdod yn gwrthod y cais am y rheswm hwn yn unig. Gellid yn ogystal, oherwydd canlyniad amhendant neu amheus i Ddatganiad, ofyn i ymgeisydd baratoi Asesiad llawn er ystyriaeth fwy manwl a phendant.

Asesiad Ardrawiad Cymunedol ac Ieithyddol

23. O bryd i'w gilydd ceir datblygiadau newydd sylweddol o ran eu graddfa a'u dylanwad posib ar gymuned yn dod gerbron yr Awdurdod Cynllunio yn annisgwyl. Yn y cyswllt yma mae'n anodd pennu maint penodol neu'r union fath o ddatblygiad sy'n debygol o ddod gerbron. Serch hyn gellid rhesymu bod datblygiadau mwy eu maint a'u dylanwad ar gymunedau yn disgyn i un neu fwy o'r categorïau canlynol, sef rhai sydd :-
  - tu hwnt i anghenion a dyheadau cymunedau lleol
  - ddim ar dir/safle sydd wedi ei ddynodi neu yn groes i bolisiâu'r Cynllun Datblygu
  - ddim yn rhan o brosiect neu strategaeth leol
  - yn ailadrodd tueddiadau'r gorffennol lle y gwyddys bod effaith andwyol ar gymunedau ac iaith
  - ar raddfa fawr mewn cymhariaeth â'r galw yn y farchnad leol
  - ddim yn debygol o gyfrannu at gymunedau mewn modd cynaliadwy
24. Mater i'r Awdurdod Cynllunio fydd asesu pob cais cynllunio a phenderfynu os yw'r cais yn dod o fewn y diffiniadau uchod. Os byddant, bydd raid i'r datblygwr baratoi Asesiad Ardrawiad Cymunedol ac Ieithyddol sy'n llawer mwy grymus na Datganiad Cymunedol ac Ieithyddol gan ddilyn y cyfarwyddyd a geir yn Atodiad B.
25. Bydd yr Asesiad, a gwybodaeth berthnasol ar elfennau eraill o'r cais cynllunio megis polisiâu'r cynllun datblygu, agweddau traffig neu'r amgylchedd, yn gymorth i'r Awdurdod benderfynu un ai i wrthod neu roi caniatâd cynllunio. Dim ond yn bur anaml y bydd angen dibynnu yn unig ar dystiolaeth yr Asesiad.

Gwerthuso'r Asesiad

26. Caiff yr ymgeisydd y cyfle i gyflwyno tystiolaeth i gyfiawnhau ei gais a dangos pa fuddiannau a ddaw er lles cymunedau lleol. Yn ogystal gellid cyflwyno mesurau lliniaru sy'n berthnasol i'r cais a chynllunio, fel ymateb i effeithiau negyddol y datblygiad.
27. Mae'r broses o baratoi Asesiad yn un oddrychol ac o bosib bydd dehongliad yr Awdurdod Cynllunio o'r effeithiau ar y gymuned yn wahanol i un yr ymgeisydd. Mewn achosion o'r fath gwneir ymdrech i gysoni'r ffeithiau a dod i ddealltwriaeth gyda'r ymgeisydd ar y prif ystyriaethau. Yn ogystal, mae'n debygol y bydd sefydliadau ac unigolion yn y gymuned yn lleisio barn a all fod yn ystyriaeth cynllunio faterol.
28. Os yn nhyb yr Awdurdod, y dangosir yn glir bod y datblygiad yn debygol o gael effaith negyddol ar y gymuned ac andwyol ar yr iaith Gymraeg, mae'n bosibl i'r Awdurdod Cynllunio wrthod y cais am y rhesymau hyn yn unig.

Monitro

29. Mae bwriad i fonitro gwir effaith datblygiadau yn erbyn tystiolaeth a gyflwynir mewn Datganiadau ac Asesiadau er ystyried pa mor effeithiol yw'r broses a amlinellir yn y canllaw yma. Fel man cychwyn mae'r awdurdod wedi amlinellu'r prif ystadegau a'r ffynonellau gwybodaeth sydd ar gael yn Atodiad C. O bryd i'w gilydd bwriedir gwirio'r rhestr yma yng nghyd-destun monitro'r canllaw a'r Cynllun Datblygu, a phan ddaw gwybodaeth newydd i law. Mi fydd yr Awdurdod yn rhyddhau yr wybodaeth yma i ddarpar ymgeiswyr.

ATODIAD A

DATGANIAD CYMUNEDOL AC IEITHYDDOL

Mae'n ofynnol i'r ymgeisydd gwblhau Datganiad Cymunedol ac Ieithyddol ar gyfer y mathau o ddatblygiadau a restrir ym mharagraff 17. Dylid cwblhau'r datganiad drwy ateb y cwestiynau islaw sy'n berthnasol i'r math o ddatblygiad sydd dan sylw mor fanwl ag sy'n bosibl. Fe ddylid cyflwyno manylion/ gwybodaeth i gefnogi'r ymateb i'r cwestiynau unigol. Bydd yr Awdurdod Cynllunio yn gwirio'r wybodaeth ac o bosib yn gofyn am eglurhad neu fanylion pellach i sicrhau fod y Datganiad yn gywir a chyflawn cyn rhoi ystyriaeth iddo wrth benderfynu ar y cais cynllunio.

Cyffredinol (pob math o ddatblygiad)

Sut fydd y datblygiad yn :-

- cydymffurfio â strategaethau/cynlluniau lleol a chenedlaethol
- diwallu anghenion lleol yn y gymuned
- debygol o warchod neu ychwanegu at gyfleusterau cymunedol
- gynaliadwy yn y tymor hir
- debygol o gael cefnogaeth y gymuned leol

Nodweddion Poblogaeth (pob math o ddatblygiad)

A fydd y datblygiad yn :-

- denu mewnfudwyr i'r ardal a beth fydd effaith hynny
- cyfrannu at allfudo o'r ardal a beth fydd effaith hynny

Preswyl

A fydd y datblygiad yn:-

- adlewyrchu'r angen am dai yn lleol gan gynnwys tai fforddiadwy
- debyg i ddatblygiadau eraill a gwblhawyd yn y pum mlynedd diwethaf. Os ydynt beth yw'r effaith gynyddol?

Cyflogaeth

A fydd y datblygiad yn :-

- gofyn am sgiliau llafur sydd ar gael yn lleol
- creu swyddi i'r gweithlu lleol
- denu gweithwyr o du allan i'r Sir
- creu cyfleon newydd i'r gweithlu
- arwain at fuddsoddiad pellach
- cyfrannu at gynyddu defnyddio'r Gymraeg yn yr ardal leol trwy ddulliau gweledol fel arwyddion a hysbysebion dwyieithog, a hyrwyddo dealltwriaeth o'r Gymraeg ymhlith y gweithlu

Mesuriadau Lliniaru

- A fyddai modd lliniaru effeithiau negyddol?

Atodiad B

Asesiad Ardrawiad Cymunedol ac Ieithyddol

Cefndir

1. Mae'r fethodoleg ar gyfer paratoi Asesiad Ardrawiad Cymunedol ac Ieithyddol yn cynnwys rhestr wirio fel bo'r datblygwr a'r Awdurdod Cynllunio Lleol yn gallu asesu effaith debygol cais datblygu yn erbyn pum dimensiwn ar fywyd y gymuned sef:
  - **Poblogaeth (lefelau a nodweddion y boblogaeth honno)**
  - **Ansawdd bywyd (sy'n creu cymhelliad i bobl aros, gadael neu symud i'r gymuned)**
  - **Yr economi (sy'n effeithio ar gyfleoedd gwaith i wahanol grwpiau yn ogystal ag ar gost byw ac, yn fwy penodol, ar gost tai)**
  - **Seilwaith (sydd ei angen i gynnal y gymuned, yn enwedig ysgolion, gofal iechyd a gwasanaethau hanfodol)**
  - **Bywyd cymdeithasol a diwylliannol y gymuned (a fynegir drwy asbri ei sefydliadau diwylliannol, yn enwedig rhai sy'n ymwneud â phobl iau).**
2. Mae sefydlogrwydd neu dwf cymedrol y boblogaeth, wedi'i gyfuno ag ansawdd bywyd da, economi gref, seilwaith o safon uchel a bywyd cymdeithasol a diwylliannol byrlymus, i gyd yn greiddiol i gynladwyedd ac unoliaeth y gymuned. Lle mae'r iaith Gymraeg yn rhan o wead cymdeithas yn y gymuned, mae ei thynged a'i lles yn anochel yn annatod wrth ffyniant ehangach y gymuned honno. Os yw datblygiad yn debygol o fod yn andwyol i unrhyw un o'r agweddau hyn, gall gael effaith niweidiol ar yr iaith Gymraeg hefyd. Fodd bynnag, os yw'n sensitif i'r cyd-destun lleol, e.e. mae'n cynnal yr economi lleol, yna mae'r effaith yn llawer mwy tebygol o fod yn gadarnhaol.
3. Mae'r rhestr wirio o ddeunaw cwestiwn yn rhoi canllawiau ar gyfer asesu effaith debygol datblygiad yn erbyn y pum dimensiwn ar fywyd cymunedol, gyda golwg ar sefydlu ei effaith ar y gymuned yn gyffredinol, ac ar yr iaith Gymraeg yn fwy penodol. Cyfarwyddyd ydyw i rai sy'n gyfrifol am fesur yr effeithiau tebygol hynny, ac am gynghori ar benderfyniadau datblygu.
4. Bydd angen i ddatblygwyr a'r Awdurdod Cynllunio Lleol chwilio drwy'r ystadegau perthnasol sydd ar gael yn lleol a chenedlaethol i wneud asesiad clir o'r ffynonellau data ar y pum agwedd ar fywyd cymunedol ac mi fydd yr Awdurdod Cynllunio yn paratoi ffeithiau o ddangosyddion perthnasol fel cymorth i ddatblygwyr..

Methodoleg ac Asesu

5. Dyfeisiwyd y Fethodoleg ar gyfer Asesu'r Effaith ar Iaith ar ôl ystyried y math o fethodoleg asesu effaith a ddefnyddir eisoes ar gyfer gwahanol agweddau ar gynllunio a datblygu. Mae'r fethodoleg hyn fel arfer yn

cynnwys naill ai system sgorio tic / croes yn ateb i bob cwestiwn, neu system sgorio rhifol.

Sgorio'r Rhestr Wirio

6. Mae'r Fethodoleg ar gyfer Asesu'r Effaith ar Iaith yn broses oddrychol a'i nod yw sefydlu'r effeithiau tebygol sy'n deillio o bolisi neu gais datblygu. Pan fydd swyddogion yn defnyddio'r rhestr wirio, dylid ateb pob cwestiwn gyda sgôr cadarnhaol, negyddol neu niwtral i adlewyrchu effaith dybiedig y datblygiad yn erbyn y pum dimensiwn. Rhaid rhoi sgôr rhifol yn ateb i bob cwestiwn ar y rhestr wirio, gyda +1 yn cynrychioli effaith gadarnhaol dybiedig, -1 yn golygu effaith negyddol dybiedig, a 0 yn golygu effaith niwtral dybiedig.
7. Yn raddol, bydd sgoriau o +1, -1 a 0 yn cael eu rhoi yn atebion i bob cwestiwn ar y rhestr wirio ac ar gyfer pob un o'r pum agwedd ar fywyd cymunedol. Mae gallu cymharu opsiynau yn bwysig ar gyfer gwneud asesiad, gan dywys yr asesydd at y dewis 'gorau' yn gyffredinol. Mae'r asesiad o effaith yn helpu i oleuo penderfyniadau ynghylch pa bynciau ar y rhestr wirio sy'n perfformio'n well nag eraill yn erbyn y pum dimensiwn ar fywyd cymunedol drwy ddatgelu'r effeithiau posibl. Rhaid i'r dewisiadau yn y pen draw gael eu gwneud gan yr asesydd. Os na ellir ateb unrhyw gwestiwn, awgrymir y bydd angen i'r aseswyr greu data a thystiolaeth newydd i chwilio am ateb, neu i ddod i gytundeb gyda'r Awdurdod Cynllunio ar ateb perthnasol. Yn y broses asesu, bydd methiant i ateb cwestiwn (h.y. lle na roddir ateb o gwbl) yn cael ei ddileu o'r sgôr cyffredinol. Bydd matrices terfynol y Mynegai Asesu Effaith Gyffredinol (gweler isod) yn nodi pa opsiynau sy'n cael effeithiau mwy andwyol neu, i'r gwrthwyneb, yn cyfrannu'n llesol.
8. Nid awgrymir y bydd ychwanegu a chymharu'r effeithiau hyn yn gwneud y dewis terfynol i'r datblygwr / awdurdodau cynllunio lleol yn un hawdd. Fodd bynnag, bydd matrices sy'n canfod effeithiau sylweddol cymharol gadarnhaol neu negyddol, ac sy'n cynnwys sylwadau, yn helpu gwneuthurwyr penderfyniadau i ddewis yr opsiwn mwyaf cynaliadwy. Bydd y pwysigrwydd neu'r pwysau a roddir i gwestiwn rhestr wirio yn amrywio ar gyfer gwahanol ddatblygiadau, a mater i'r aseswyr yw dyfarnu hynny. Er enghraifft, bydd angen i'r datblygwr a'r Awdurdod Cynllunio lleol farnu faint o bwysau i'w rhoi i'r atebion rhestr wirio hynny sy'n ymwneud â'r tymor byr neu hir.

Cyfrifo'r Mynegai Effaith Gyffredinol

9. Y rhan derfynol o'r fethodoleg asesu yw'r Mynegai Asesu Effaith Gyffredinol. Mae hwn yn cynnwys tabl cryno mesuredig fel bo'r asesydd yn gallu cyfrifo sgôr cadarnhaol, negyddol neu niwtral ar gyfer yr effeithiau tybiedig sy'n debygol o ddigwydd. Bydd y sgôr yna'n dod yn ystyriaeth berthnasol wrth asesu cais am ganiatâd cynllunio yng nghyswllt rheoli datblygu.
10. Mae pob un o'r cwestiynau o fewn pob un o'r pum agwedd ar fywyd cymunedol - nodweddion poblogaeth, ansawdd bywyd, ffactorau economaidd, cyflenwad seilwaith, materion cymdeithasol a diwylliannol - yn cynhyrchu ystod o sgoriau a elwir yn fynegai sylfaenol. Gellir yna

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

ddefnyddio'r 18 sgôr hyn i gyfrifo'r Sgôr Mynegai Sylfaenol Cyffredinol sef, yn syml, y sgôr cyfartalog ar draws yr holl atebion. Mae Sgôr Sylfaenol Cyffredinol rhwng 0.1 a 1.0 yn dynodi effaith gadarnhaol; mae sgôr o 0 yn dynodi effaith niwtral; mae sgôr rhwng -1.0 a -0.1 yn dynodi effaith negyddol, gyda ffigurau gwirioneddol yn cynrychioli difrifoldeb cymharol dybiedig yr effaith.

11. Mae'r tabl cryno yn awtomatig yn cyfrifo mynegai dimensiynol, sy'n sgôr cyfartalog ar gyfer pob un o'r pum agwedd ar fywyd cymunedol - cyfartalog boblogaeth; cyfartalog ansawdd bywyd; cyfartalog ffactorau economaidd; cyfartalog seilwaith; a chyfartalog ar gyfer materion cymdeithasol. Mae hyn yn galluogi'r aseswyr i gymharu'r sgôr cyfartalog ar gyfer pob un o'r pum dimensiwn, wrth gydnabod yr effeithiau mwyaf tybiedig, ac unrhyw gyfnewidiadau posibl, rhwng y naill ddimensiwn a'r llall.
12. Gan ddibynnu ar flaenoriaethau polisi'r awdurdod cynllunio lleol, amcanion y cynllun datblygu, a phroffil economaidd-gymdeithasol y gymuned lle bwriedir cyflwyno'r datblygiad, yn y cam hwn o'r asesiad gall yr asesydd roi mwy o bwyslais ar un neu fwy o'r pum dimensiwn pan ddefnyddir y Mynegai Effaith Gyffredinol fel arf i wneud penderfyniad. Mater i'r awdurdod cynllunio yw rhoi mwy o bwysau neu beidio ar ddimensiwn penodol, a chyfiawnhau hynny ar sail amgylchiadau lleol a blaenoriaethau polisi. Ond hefyd, gall yr asesydd ystyried bod y pum agwedd ar fywyd yr un mor bwysig â'i gilydd, gan felly roi yr un pwysau iddynt.
13. Gellir yna ddefnyddio'r Sgôr Mynegai Sylfaenol Cyffredinol i gyfrifo Sgoriau Effaith ar iaith. Rhennir y sgoriau hyn yn dri amrywiad - i gynrychioli pa mor bwysig yw'r iaith yn y lleoliad arbennig hwnnw: os tybir bod gan yr iaith bwysigrwydd 'uchel'; os ystyrir bod gan yr iaith bwysigrwydd 'canolig'; ac os bernir bod gan yr iaith bwysigrwydd 'isel'. Cyfrifir y ffigurau hyn yn awtomatig.
14. Mater i'r awdurdod cynllunio lleol fydd defnyddio arwyddocâd 'uchel', 'canolig' neu 'isel' i nodi pwysigrwydd iaith, a phenderfynir hyn ar sail lleoliad arfaethedig y datblygiad ac ar sail canlyniadau'r ymarfer Proffil Ieithyddol.

Paratoi Aseiad Ardrowiad Cymunedol ac Ieithyddol

A fyddech gystal â llenwi'r holiadur canlynol, gan roi gymaint o fanylion â phosibl. Ar ôl y prif gwestiwn, rhoddir cyfle i wneud sylwadau pellach ar faterion allweddol. Mae rhan (a) yn dilyn pob cwestiwn yn gyfle i wneud aseiad cyffredinol; mae rhan (b) yn ddatganiad tystiolaeth, fel arfer yn seiliedig ar brofiad blaenorol; rhan (c) yw eich aseiad chi, ar sail tystiolaeth, o'r effaith gyffredinol ar y gymuned, ac mae rhan (ch) yn trafod mesurau lliniaru posibl. Bydd angen bwydo'r aseiad rhifol yn rhan (c) ym mhob cwestiwn i'r 'arf' ar gyfer mesur effaith gyffredinol ar ddiwedd yr holiadur.

NODWEDDION POBLOGAETH

1. A ydyw'r datblygiad yn debygol o arwain at gynydd / lleihad yn y boblogaeth a allai:

Effeithio ar y cydbwysedd rhwng siaradwyr Cymraeg / Saesneg (mewn ffordd negyddol / gadarnhaol)? neu

a) DISGRIFIWCH eich aseiad cyffredinol os gwelwch yn dda

Arwain at ddirywiad absoliwt neu gyfrannol yn nifer y siaradwyr Cymraeg?

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau achos lleol / cenedlaethol ar sail Cyfrifiad 1991 a 2001 y Deyrnas Unedig)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

2. A ydyw'r datblygiad yn debygol o arwain at fwy o fewnfudo?

A allai hyn arwain at gynydd parhaol yng nghyfran yr aelwydydd di Gymraeg?

--

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

A fydd y newid yn barhaol neu'n un dros dro?	
a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda	
b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau achos lleol / cenedlaethol ar sail Cyfrifiad 1991 a 2001 y Deyrnas Unedig)	
c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan	
ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?	

3. A ydyw'r datblygiad yn debygol o arwain at fwy o allfudo?

A ydyw'r broses o allfudo yn debygol o arwain at gollu aelwydydd di Gymraeg?	
A fydd y newid yn barhaol neu'n un dros dro?	
a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda	
b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau achos lleol / cenedlaethol ar sail Cyfrifiad 1991 a 2001 y Deyrnas Unedig)	
c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan	
ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?	

4. A ydyw'r datblygiad yn debygol o arwain at newid strwythur oed y gymuned? A allai :

Arwain at fod pobl ifanc / canol oed / pobl hŷn sy'n siarad Cymraeg yn gadael yr ardal neu'n symud i'r ardal, gan arwain at:

Newidiadau yn y patrymau gweithgarwch traddodiadol a fyddai, yn ei dro, yn arwain at fwy o bobl yn dymuno symud i ffwrdd?

Tensiynau cymdeithasol / chwalu'r rhwydweithiau cymdeithasol traddodiadol?

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau achos lleol / cenedlaethol ar sail Cyfrifiad 1991 a 2001 y Deyrnas Unedig)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

ANSAWDD BYWYD

5. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith ar iechyd pobl leol? A allai :

Gynyddu'r risg o salwch, gan felly wneud y gymuned yn lle llai dymunol i fyw ynddi?

Bod â'r potensial i wneud bywyd yn ddrytach, gan felly gynyddu'r risg o broblemau ariannol / straen ar y boblogaeth leol Cymraeg ei hiaith?

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau lleol neu Fynegai Amddifadedd)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

6. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith ar fwynder yr ardal leol?

A allai :

Arwain at ddirywiad yn ansawdd yr amgylchedd, gan felly wneud y gymuned yn lle llai dymunol i fyw ynddi?

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (asesiadau amgylcheddol lleol neu arolygon preswylwyr lleol)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

--

7. A ydyw'r datblygiad yn debygol o arwain at y bygythiad o fwy o droseddu neu drais yn y gymuned? A allai :

Gynyddu'r risg o droseddu neu drais, gan felly wneud y gymuned yn lle llai dymunol i fyw ynddi?

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (ffigurau troseddu lleol / cofnodion yr heddlu mewn ardaloedd sydd â datblygiadau tebyg)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

FFACTORAU ECONOMAIDD

8. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith andwyol ar fusnesau lleol?

A allai :

Fod â'r potensial i arwain at sefyllfa lle byddai busnesau lleol – Cymraeg eu hiaith – yn cau, oherwydd:

Lleihad yn y boblogaeth leol yn gyffredinol?

Cynnydd yn nifer y preswylwyr di Gymraeg?

Cynnydd mewn cystadleuaeth andwyol / fanteisiol?

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) Nodwch unrhyw dystiolaeth flaenorol (arolygon busnes neu asesiadau economaidd lleol)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

9. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith andwyol ar swyddi lleol?

A allai :

Greu swyddi i'r boblogaeth leol Cymraeg ei hiaith (efallai drwy fod gan bobl leol Cymraeg eu hiaith y sgiliau iawn)?

Bygwth swyddi'r boblogaeth leol Cymraeg ei hiaith (efallai drwy arwain at gau busnesau lleol)

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau lleol)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

10. A ydyw'r datblygiad yn debygol o arwain at fwy o amrywiaeth economaidd? A allai :

Fod â'r potensial i arwain at fwy o wahanol swyddi i'r boblogaeth leol Cymraeg ei hiaith, oherwydd arallgyfeirio economaidd?

Arwain at fwy o siaradwyr di Gymraeg yn mewnfudo?

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau lleol neu Gyfrifiad y Deyrnas Unedig)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

11. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith ar lefelau cyflog lleol?

A allai :

Fod â'r potensial i gynyddu / lleihau lefelau cyflog oherwydd cynyddu'r gweithlu / cystadleuaeth fusnes?

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau lleol neu Fynegai Amddifadedd)

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Incwm)	
c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan	
ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?	

12. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith ar bris cyfartalog tai? A allai:

Orfodi pobl leol Cymraeg eu hiaith i adael y gymuned?	
Bod â'r potensial i arwain at fwy o ddiartrefedd / straen tai ymhlith aelwydydd lleol Cymraeg eu hiaith?	
Atal pobl leol Cymraeg eu hiaith rhag dychwelyd i'r ardal / gymuned?	
a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda	
b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau lleol gan asiantau tai neu wybodaeth a gasglwyd drwy arolygon angen tai)	
c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan	
ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?	

CYFLENWAD SEILWAITH

13. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith ar ysgolion lleol? A allai :

Fygwth / diogelu ysgolion lleol o ganlyniad i fwy / llai o fyfyrwyr ar y gofrestr ysgol?

Newid y cydbwysedd rhwng myfyrwyr Cymraeg eu hiaith a di Gymraeg?

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau lleol a data gan Awdurdodau Addysg Lleol)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

14. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith ar wasanaethau gofal iechyd? A allai :

Fygwth / diogelu cyfleusterau / gwasanaethau lleol cyfrwng Cymraeg?

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau lleol a gwybodaeth ar gyfer Ymddiriedolaethau Iechyd Lleol)

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL? ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith

15. A ydyw'r datblygiad yn debygol o gael effaith ar ddarparu gwasanaethau lleol, fel siopau / swyddfeydd post / banciau / tai tafarn? A allai :

Fydwth / diogelu siopau / swyddfeydd post / banciau / tai tafarn lleol mewn cymunedau Cymraeg eu hiaith, gan felly orfodi rhai grwpiau o'r boblogaeth i symud allan o'r ardal / gymuned, e.e. yr henoed neu'r anabl, neu'r ifanc?

--

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau lleol neu wybodaeth fasnachol sydd ar gael o gyfeiriaduron busnes, y swyddfa TAW neu'r gofrestr trethi busnes)

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

AGWEDDAU CYMDEITHASOL A DIWYLLIANNOL

16. A oes gan y datblygiad botensial i arwain at densiynau cymdeithasol, gwrthdaro neu raniadau difrifol o fewn y gymuned Cymraeg ei hiaith? A allai :

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Gael effaith anwastad sylweddol ar wahanol rannau o'r gymuned leol, gan greu mantais i rai grwpiau ac anfantais i eraill?

Mynd yn groes i werthoedd traddodiadol mewn rhai rhannau o'r gymuned?

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

--

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau / asesiadau lleol)

--

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

--

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith NEGYDDOL, neu wella unrhyw effaith GADARNHAOL?

--

17. A oes gan y datblygiad botensial i arwain at newidiadau i'r traddodiadau / diwylliant Cymreig lleol? A allai :

Arwain at fod aelwydydd lleol Cymraeg eu hiaith yn gorfod symud i ffwrdd o'r ardal?

--

Arwain at gynnydd sylweddol yn nifer yr aelwydydd di Gymraeg heb fod yn lleol?

--

Arwain at erydu cysylltiadau teuluol neu rwydweithiau cymdeithasol eraill?

--

Arwain at newidiadau sylweddol i'r cyd-destun economaidd neu gymdeithasol, gan fygwth ffyrdd traddodiadol o fyw?

--

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Effeithio ar aelwydydd lleol Cymraeg eu hiaith drwy gyflwyno / cyflymu newid cymdeithasol?

--

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

--

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau / asesiadau lleol)

--

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y GYMUNED ar y cyfan

--

18. A oes gan y polisi / cynllun / rhaglen / prosiect botensial i gael effaith ar grwpiau gwirfoddol / gweithgarwch / ieuencid lleol? A allai :

Orfodi pobl leol sy'n weithgar mewn grwpiau lleol i symud allan o'r gymuned, oherwydd:

--

Effaith sy'n cynyddu diweithdra / straen economaidd?

--

Effaith sy'n arwain at godi prisiau tai / straen tai?

--

a) DISGRIFIWCH eich asesiad cyffredinol os gwelwch yn dda

--

b) NODWCH unrhyw dystiolaeth flaenorol (astudiaethau ac asesiadau lleol / Mynegeion Amddifadedd)

--

c) NODWCH a ydych yn credu y bydd y datblygiad yn cael effaith GADARNHAOL (1), NIWTRAL (0) neu NEGYDDOL (-1) ar y

--

GYMUNED ar y cyfan

---

ch) Sut fyddai modd lliniaru unrhyw effaith
NEGyddOL, neu wella unrhyw effaith
GADARNHAOL?

Nodiadau

Mae Cwestiwn 1 yn ystyried y mater sylfaenol o dwf neu leihad poblogaeth o ganlyniad i ddatblygu. Mae gan y rhan fwyaf o ddatblygiadau dueddiad i sefydlogi poblogaeth neu i symbylu twf. Ond un cwestiwn sylfaenol yw a fydd y datblygiad yn arwain at dwf cynhenid (e.e. yn creu swyddi lleol ac yn caniatáu i bobl a fyddai fel arall wedi gadael y gymuned i aros yno) neu a ydyw'n debygol o brysuro mewnfudo. Er bod mewnfudo yn aml yn rym cadarnhaol mewn cymunedau gwledig, mae lefelau twf sylweddol yn debygol o effeithio ar y cydbwysedd cymdeithasol (o ran strwythur oed ac incwm, a chefnidir diwylliannol-gymdeithasol). Rhaid barnu a fydd twf poblogaeth yn effeithio'n gadarnhaol neu'n andwyol ar sefyllfa'r iaith fel rhan o wead cymdeithasol y gymuned. Mae'r farn ynghylch hyn yn debygol o dynnu ar brofiad blaenorol, gydag asesiadau rhannol yn tynnu ar ddata Cyfrifiad.

Mae Cwestiwn 2 yn rhoi sylw i fater mewnfudo yn fwy uniongyrchol. Mae rhai datblygiadau yn debygol o achosi ad-drefnu cymdeithasol. Er enghraifft, nid yw datblygiad preswyl i bwrpas ymddeol mewn cymuned sydd â strwythur oed ifanc yn debygol o ddiwallu angen lleol tra'n achosi newid cymdeithasol parhaol. Fodd bynnag, nid yw datblygiad cartrefi gwyliau yn debygol o achosi unrhyw newid parhaol i'r strwythur cymdeithasol, a gallai arwain at fanteision economaidd a asesir mewn cwestiynau eraill nes ymlaen. Eto, bydd y farn ynghylch hyn yn seiliedig ar brofiad, gyda data o'r Cyfrifiad i gefnogi hyn.

Mae Cwestiwn 3 yn edrych ar allfudo. Nid yw y rhan fwyaf o ddatblygiadau yn gysylltiedig ag allfudo, gyda rhai eithriadau amlwg. Gall trosi gwasanaethau hanfodol (siopau neu ysgolion er enghraifft) yn ddefnydd preswyl ddarbwylllo pobl rhag aros yn y gymuned. Mae defnyddiau tir anghymdogol (cyfleusterau neu losgyddion gwastraff) neu rai sy'n cael eu hystyried i fod yn amhriodol mewn ardaloedd gwledig mwy anghysbell (gan gynnwys canolfannau lloches mawr) yn gallu cael effaith debyg. Unwaith eto, bydd angen barnu hyn ar sail cysail asesiadau blaenorol.

Mae Cwestiwn 4 yn cydnabod mai pur anaml y mae symudiadau neu gollodion poblogaeth yn unfurf ar draws y proffil oed. Mae datblygiadau yn debygol o effeithio ar bobl iau, teuluoedd, pobl sengl neu aelwydydd hyn mewn gwahanol ffyrdd. Gall datblygiad sy'n hybu ymddeol brinhau cyfleoedd tai i bobl iau. Gall datblygiad nad yw'n creu gwaith neu gyfleoedd tai wedi eu teilwrio i anghenion pobl iau arwain, yn anfwriadol, at alltudio'r grŵp hwn o'r gymuned leol. Mae datblygiadau nad ydynt yn hybu ac yn helpu i gynnal cydbwysedd cymdeithasol yn debygol o brofi'n gymdeithasol ac yn ddiwylliannol anghynladwy.

Yng Nghwestiwn 5, gwneir ymgais i ganfod y cysylltiad rhwng iechyd a chymuned. Gall amddifadedd iechyd waethygu os yw tai pobl yn anaddas i'w hanghenion; os yw ffyrdd neu seilwaith wedi eu cynllunio'n wael neu os yw datblygiad diwydiannol yn cyfrannu at amgylchedd byw o ansawdd gwael. Felly

hefyd, gall prinder tir glas integredig mewn cynigion datblygu amharu ar brydferthwch ardal. Efallai nad yw'r prosesau hyn yn effeithio ddim gwahanol ar breswylwyr Cymraeg eu hiaith ag ar drigolion di Gymraeg. Ond, os yw anheddiad yn bennaf yn un Gymraeg ei iaith - neu mae Cymraeg yn amlwg yn rhan o blethiad y gymdeithas - yna mae amharu ar ansawdd bywyd pobl yn gallu effeithio ar sefydlogrwydd y gymuned; bydd pobl sy'n gallu fforddio â symud i ffwrdd yn gwneud hynny, a bydd y manau hyn yn cael eu carfanu'n gymdeithasol yn fwy fyth. Yr ochr arall i'r geiniog, wrth gwrs, yw bod mewnudwyr di Gymraeg yn llai tebygol o symud i leoedd llai atyniadol, oni bai mai cost yw eu prif gonsŷrn yn hytrach nag ansawdd bywyd ac apêl esthetig.

Mae Cwestiwn 6 yn ymdrin â mater cysylltiedig. Bydd unrhyw ddirywiad mewn ansawdd yr amgylchedd yn cael effaith debyg, gan leihau apêl trefi, pentrefi neu gymdogaethau arbennig. Gallai lleihau ansawdd yr amgylchedd / apêl esthetig, neu fwynder cyffredinol, ysgogi pobl sydd â mwy o arian i'w wario i adael, tra'n achosi mewnlifiad o aelwydydd ar incwm is. Mae hyn yn debygol o effeithio ar gydbwysedd y trigolion Cymraeg / Saesneg eu hiaith yn ogystal ag ar gydbwysedd gwahanol grwpiau incwm a chymdeithasol. Rhaid i gymunedau gynnog lefel arbennig o ansawdd bywyd os ydynt i aros yn gymdeithasol sefydlog a chydlynol.

Mae Cwestiwn 7 yn canolbwyntio ar droseddu: bydd troseddu - fel iechyd a mwynder - yn cael dylanwad tymor hir ar sefydlogrwydd a chydlyniant cymdeithasol. Cymuned gynaliadwy yw un lle cedwir troseddu ar lefel ddioddefol. Eto, gall cynnydd mewn troseddu - neu fwy o ofn troseddu - yrru pobl i ffwrdd neu weithio yn erbyn twf poblogaeth gytbwys. Mae hefyd yn arwain at straen personol a allai waethygu pryderon iechyd. Mae'r holl faterion ansawdd bywyd hyn yn bygwth cydbwysedd cymdeithasol: bydd pobl sy'n gallu fforddio â symud i ffwrdd yn gwneud hynny; gall cymunedau ddod i gael eu dominyddu gan grwpiau incwm isel sydd â'r lleiaf o ddewis ganddynt ynghylch lle i fyw. Mae'r anghydbwysedd hwn yn debygol o weithio yn erbyn buddiannau'r iaith Gymraeg, gan mai ond mewn cymunedau cytbwys a chynaliadwy y gall ffynnu.

Mae Cwestiwn 8 yn troi at ddimensiwn economaidd y gymuned. Gall datblygiadau newydd arwain at sefydlu neu gau / cwtogi busnesau mewn cymdogaeth, tra'n cael effaith bosibl ar nwyddau a phris nwyddau. Gallai hyn arwain at sefyllfa lle mae rhai ymhlith y boblogaeth yn methu â chael gafael ar y nwyddau hyn, neu at fod preswylwyr yn cael mwy o ddewis. Un dyfarniad allweddol i'w wneud yw i ba raddau y lleolir ystod a dewis o fusnesau yn agos at ei gilydd ac a ydyw hyn o fudd neu o anfantais i gymunedau.

Mae Cwestiwn 9 yn cydnabod y gall datblygiadau newydd effeithio ar nifer, math ac ansawdd y swyddi sydd ar gael yn y farchnad lafur lleol, gan ddibynnu ar fod amrediad o sgiliau ar gael. Gall prinder rhai sgiliau arwain at newid y proffil cymunedol wrth i weithwyr benderfynu symud i rywle lle medrant ddefnyddio eu sgiliau yn effeithiol.

Mae Cwestiwn 10 yn mynd â hyn gam ymhellach ac yn cydnabod y gall datblygiad newydd greu cyfleoedd gwaith newydd, sydd angen sgiliau penodol, e.e. gallai datblygiad hamdden / twristiaeth yn seiliedig ar ddiwydiannau diwylliannol fod angen defnyddio mwy o'r iaith fel sgil marchnad lafur. Byddai'n rhaid i unrhyw asesiad fod yng nghyswllt y potensial ar gyfer arallgyfeirio economaidd a'r gallu i dderbyn gweithluoedd newydd.

Cwestiwn 11. Gall y cystadlu rhwng sectorau cyflogaeth arwain at wneud penderfyniadau marchnad lafur ynghylch lle i gyflogi ac ansawdd tybiedig y cyfleoedd cyflogaeth. Mewn economi fyd-eang gystadleuol, gall cymunedau sy'n dibynnu ar gyflogaeth allweddol fod yn agored i newidiadau cyflog colledus a chystadleuaeth fusnes anffafriol.

Cwestiwn 12. Mae cynnydd a lleihad yn y galw am dai yn debygol o arwain naill ai at godi neu ostwng prisiau tai ac mae hyn yn debygol o effeithio ar wahanol rannau o'r gymuned yn anghymesur. Gall prisiau tai, pan gysylltir hwynt i fathau eraill o bwysau tai, effeithio ar allu rhai pobl i brynu tai. Gall hefyd achosi mewnfudo neu allfudo ynghyd â chael effaith benodol ar faint y defnyddir yr iaith mewn cymuned. Gall datblygiadau tai a phrisiau tai cyfnewidiol hefyd arwain at gynnydd mewn cymudo. Mae hyn yn gallu bod yn symptom o newidiadau mwy cyffredinol yn y farchnad dai.

Mae Cwestiwn 13 yn ymwneud â chynaliadwyedd cyfleusterau addysgol lleol. Gall datblygiad arwain at sefyllfa lle mae gwasanaethau lleol hanfodol, fel ysgolion, ar eu hennill oherwydd y cynnydd yn y boblogaeth iau. Gallai diffyg unrhyw ddatblygiad a hynny, yn ei dro, yn golygu dim newid ym mhroffil oed y gymuned, fygwth hyfywedd ysgolion yn y dyfodol. Gallai diffyg darpariaeth a dewis o dai hefyd effeithio ar benderfyniadau ynghylch a fydd teuluoedd iau ar eu prifant yn aros mewn cymdogaeth arbennig neu'n symud i ffwrdd. Mae mwy a mwy o deuluoedd yn gwneud penderfyniadau penodol y dyddiau hyn yng nghyswllt dewis ysgol i'w plant a gall hyn fod yn ffactor sy'n cyfrannu at, os nad y prif ddylanwad ar benderfyniad i symud tŷ.

Mae Cwestiwn 14 yn ystyried darpariaeth gwasanaethau gofal iechyd yn y gymuned. Wrth i nifer y bobl oedrannus gynyddu'n anghymesur â nifer y bobl iau, un o'r prif ffactorau sy'n dylanwadu ar benderfyniad pobl i aros mewn ardal neu symud i fro arall am y tro cyntaf yw argaeledd y cyfleusterau iechyd. Gallai cadw neu sefydlu cyfleusterau gofal iechyd mewn cymuned effeithio ar hyfywedd yr iaith, yn enwedig lle mae canolfannau iechyd wedi dod yn fannau cyfarfod cymdeithasol, ac yn cynnal rhwydweithiau lleol Cymraeg eu hiaith. Mae prinder cyfleusterau yn gallu achosi pobl oedrannus i symud, neu'n arwain at sefyllfa lle mae teuluoedd yn gwneud penderfyniad poenus i helpu perthnasau oedrannus symud i rywle arall.

Mae Cwestiwn 15 yn ymwneud â darparu gwasanaethau. Gall gwahanol fathau o ddatblygiad effeithio ar argaeledd a hyfywedd y gwasanaethau cymunedol presennol, hyd yn oed os lleolir y datblygiadau newydd hynny beth pellter oddi yno. Er enghraifft, gall datblygiad adwerthu mawr effeithio ar wasanaethau lleol ac ar rwydweithiau cymdeithasol yn y gymuned sy'n gweithredu fel manau cyfarfod, ac yn cynnal cysylltiad cymunedol. Gall penderfyniadau gan fusnesau mwy i adleoli neu i gau busnes hefyd effeithio ar wahanol rannau o'r boblogaeth yn anghymesur. Byddai hyn yn dibynnu ar ddarparu trafniadaeth gyhoeddus a cherbydau preifat, a hwylustod mynediad at y rhain. Gallai hyn hefyd arwain at fod angen symud tŷ a hynny, yn ei dro, yn cael effaith ar gynaliadwyedd y gymuned yn y tymor hir.

Mae Cwestiwn 16 yn troi at bryderon cymdeithasol a diwylliannol. Mae rhai mathau o ddatblygiad yn dueddol o fegino tensiynau cymdeithasol – er enghraifft, datblygiadau sy'n amlwg yn rhy fawr i'r gymuned, neu ddefnyddiau sy'n ymddangos i fod yn anghydnaws â chymeriad / economi'r ardal dan sylw. Yn y gorffennol, mae datblygiadau pentrefi gwyliau mawr wedi wynebu protestiadau chwyrn, felly hefyd gynigion i godi canolfannau lloches neu i gadw pobl ifanc dan glo. Ond yn aml, mae'r potensial ar gyfer gwrthdaro yn llai amlwg ac yn fwy cynnil. Gall datblygiadau ymddeol sy'n ateb galw allanol ysgogi aflonyddwch lleol; medrant arwain at ddyfodiad aelwydydd di Gymraeg. Felly hefyd, gall canolfannau siopa newydd fygwth siopau llai lleol, sydd wedi chwarae rôl ganolog yn y gymuned leol ers blynnyddoedd lawer. Gall yr holl ddatblygiadau hyn wynebu

drwgdeimlad. Yn sicr, maent yn gallu sathru ar werthoedd lleol ac arwain pobl i gredu nad yw ystyriaethau diwylliannol yn cael eu cymryd o ddifrif. Ar y cyfan, medrant gael effaith ddigalon ar gymunedau Cymreig.

Mae traddodiadau a diwylliant wedi eu hangori gan garennnydd a rhwydweithiau cymdeithasol.

Mae Cwestiwn 17 yn cydnabod y gall sawl gwahanol fath o ddatblygiad arwain at alltudio siaradwyr Cymraeg a chyflwyno siaradwyr di Gymraeg. Os yw hyn yn digwydd, yna mae cysylltiadau teuluol yn cael eu torri; mae rhwydweithiau cymdeithasol yn chwalu; a chydlyniant cymdeithasol yn cael ei golli. Eto, gall datblygiad amhriodol fod yn fygythiad diwylliannol, gan lastwreiddio neu chwalu'r rhwydweithiau hynny y sylfaenwyd traddodiad arnynt. Mae cydnabod yr effeithiau posibl hyn yn nwylo'r awdurdodau lleol i raddau helaeth iawn, a bydd angen iddynt ymgynghori â chynrychiolwyr y gymuned.

Drwy adeiladu ar Gwestiwn 17, mae Cwestiwn 18 yn cydnabod y gall colli'r cydlyniant cymdeithasol hwn – drwy ei gyfuno â datblygiadau sy'n effeithio ar bobl iau yn anghymesur – h.y. defnyddiau cyflogaeth newydd sy'n methu ag ateb angen lleol, neu dai sy'n anfforddiadwy i brynwyr tro cyntaf – gael effaith drychinebus ar sefydliadau cymunedol. Gall y rhain fod yn ganolog i fwrlwm bywyd y gymuned Gymreig. Unwaith y collir hwynt, nid ydynt yn debygol o ddychwelyd. Eto, gwaith yr awdurdodau cynllunio mewn ymgynghoriad â grwpiau cymunedol yw darogan y problemau hyn. Rhaid i awdurdodau / grwpiau lleol dynnu ar eu gwybodaeth am sefydliadau o'r fath (rhan yr Urdd, lles eisteddfodau lleol ac yn y blaen), ynghylch pa mor fywiog ydynt, ac effeithiau graddol datblygiadau a allai daflu'r cydbwysedd cymdeithasol a chyfranogiad y bobl leol oddi ar eu hechel ymhen amser.

Atodiad C**Tabl 1: Siaradwyr Iaith Gymraeg – Ardaloedd Cynghorau Cymuned**
(Ffynhonnell ffigyrau 2001:- Adroddiad Iaith Gymraeg y Cynulliad; ffynhonnell ffigyrau 1991 - Hen Gyngor Sir Gwynedd)

Ardal Cyngor Cymuned	1991	2001
	% Siaradwyr Cymraeg	% Siaradwyr Cymraeg
Gwynedd	72.1	70.2
Aber	54.5	44.9
Aberdaron	77.1	75.1
Aberdyfi	33.1	36.2
Arthog	34.1	32.0
Bala	80.9	79.7
Bangor	56.0	46.3
Abermaw	42.4	43.5
Beddgelert	61.0	60.7
Bethesda	80.4	76.7
Betws Garmon	57.5	43.4
Bontnewydd	87.6	84.4
Botwnnog	81.5	77.1
Brithdir & Llanfachreth	68.8	67.0
Bryn-crug	60.2	56.2
Buan	75.1	73.5
Caernarfon	88.7	86.2
Clynnog	72.6	67.5
Corris	59.5	60.0
Criccieth	69.4	65.1
Dolbenmaen	69.9	69.2
Dolgellau	71.4	70.3
Dyffryn Ardudwy	48.0	48.4
Ffestiniog	83.4	80.6
Ganllwyd	79.3	68.0
Harlech	61.5	56.5
Llanaelhaearn	83.4	79.5
Llanbedr	58.3	53.4
Llanbedrog	53.5	52.2
Llanberis	80.2	80.0
Llanddeiniolen	78.2	78.1
Llannerfel	73.8	69.4
Llandwrog	78.2	76.7
Llandygai	65.1	68.3
Llanegryn	70.8	58.1
Llanelltyd	70.0	63.8
Llanengan	63.0	58.6
Llanfair	50.4	46.6
Llanfihangel-y- Pennant	59.1	61.3
Llanfrothen	76.9	69.1

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Llangelynin	51.0	45.6
Llangywer	72.9	71.0
Llanllechid	70.3	64.7
Llanllyfni	82.3	80.0
Llannor	82.8	77.3
Llanuwchllyn	84.4	84.4
Llanrug	83.7	81.8
Llanwnda	82.1	82.2
Llanycil	90.2	79.6
Llanystumdwy	73.9	77.3
Maentwrog	70.2	69.9
Mawddwy	66.4	60.7
Nefyn	77.8	77.8
Pennal	52.7	54.0
Penrhyndeudraeth	78.7	78.3
Pentir	64.8	62.1
Pistyll	78.0	73.5
Porthmadog	77.8	74.9
Pwllheli	82.2	79.9
Talsarnau	65.9	64.9
Trawsfynydd	83.6	80.2
Tudweiliog	84.9	74.1
Tywyn	40.0	40.5
Waunfawr	77.1	77.6
Y Felinheli	73.4	71.9

(Nodyn – mae'r ffigyrau yn nhabl 1 yn ymgorffori cyfuniad o sgiliau eraill yn yr iaith Gymraeg)

Tabl 2: Lletyau Gwyliau / Ail Gartrefi (Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001)

Ardal Cyngor Cymuned	2001		1991		1981	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Aber	4	3.54	N/a	N/a	13	11.4
Aberdaron	109	19.57	N/a	N/a	108	20.2
Aberdyfi	405	48.74	N/a	N/a	256	32.9
Arthog	128	18.69	N/a	N/a	234	39.5
Bala	12	1.26	N/a	N/a	36	4.5
Bangor	15	0.28	N/a	N/a	18	0.4
Barmouth	119	9.22	N/a	N/a	172	14.3
Beddgelert	43	12.15	N/a	N/a	93	29.6
Bethesda	33	1.65	N/a	N/a	28	15
Betws Garmon	27	19.85	N/a	N/a	34	25.8
Bontnewydd	7	1.53	N/a	N/a	8	1.9
Botwnnog	21	4.83	N/a	N/a	44	10.1
Brithdir and Llanfachreth	54	13.85	N/a	N/a	313	15.7
Bryn-crug	29	9.29	N/a	N/a	269	14.9
Buan	14	6.42	N/a	N/a	37	16.5
Caernarfon	14	0.33	N/a	N/a	8	0.9

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Clynnog	57	11.90	N/a	N/a	46	9.5
Corris	76	19.79	N/a	N/a	85	27.4
Criccieth	67	7.32	N/a	N/a	63	8
Dolbenmaen	38	6.06	N/a	N/a	59	10.1
Dolgellau	80	5.84	N/a	N/a	79	6.8
Dyffryn Ardudwy	53	6.34	N/a	N/a	125	16.8
Ffestiniog	114	4.55	N/a	N/a	133	5.5
Ganllwyd	19	21.11	N/a	N/a	10	8.9
Harlech	120	15.40	N/a	N/a	143	21.5
Llanaelhaearn	35	6.76	N/a	N/a	33	6.8
Llanbedr	42	14.48	N/a	N/a	70	16.9
Llanbedrog	146	26.12	N/a	N/a	167	32.7
Llanberis	33	3.46	N/a	N/a	41	4.5
Llanddeiniolen	49	2.32	N/a	N/a	126	6.5
Llandderfel	39	8.11	N/a	N/a	42	9.9
Llandwrog	42	3.64	N/a	N/a	95	8.5
Llandygai	19	1.80	N/a	N/a	42	3.3
Llanegryn	14	8.97	N/a	N/a	16	10.7
Llanelltyd	56	20.36	N/a	N/a	26	9.8
Llanengan	585	37.03	N/a	N/a	471	34.3
Llanfair	65	20.31	N/a	N/a	40	13.2
Llanfihangel-y-Pennant	46	19.33	N/a	N/a	72	29.9
Llanfrothen	24	10.48	N/a	N/a	25	15.2
Llangelynin	58	15.14	N/a	N/a	77	20.8
Llangywer	23	21.10	N/a	N/a	23	1.3
Llanllechid	4	1.17	N/a	N/a	8	2.3
Llanllyfni	61	3.20	N/a	N/a	125	6.8
Llannor	29	2.89	N/a	N/a	37	4
Llanuwchllyn	19	6.21	N/a	N/a	36	11.8
Llanrug	19	1.65	N/a	N/a	34	3.4
Llanwnda	12	1.52	N/a	N/a	38	4.9
Llanycil	19	9.31	N/a	N/a	36	19.3
Llanystumdwy	43	4.79	N/a	N/a	38	4.8
Maentwrog	41	13.06	N/a	N/a	41	11.1
Mawddwy	76	20.38	N/a	N/a	51	14.7
Nefyn	228	15.81	N/a	N/a	278	21.4
Pennal	109	36.95	N/a	N/a	27	10.3
Penrhyndeudraeth	27	2.81	N/a	N/a	35	4.2
Pentir	6	0.63	N/a	N/a	13	1.8
Pistyll	44	15.88	N/a	N/a	73	26.5
Porthmadog	282	12.49	N/a	N/a	394	19.6
Pwllheli	62	3.14	N/a	N/a	63	3.5
Talsarnau	55	16.67	N/a	N/a	34	10.2
Trawsfynydd	42	8.92	N/a	N/a	61	13.7
Tudweiliog	34	7.80	N/a	N/a	67	15.5
Tywyn	144	8.47	N/a	N/a	209	14.3
Waunfawr	16	2.68	N/a	N/a	5	1
Y Felinheli	131	11.96	N/a	N/a	124	13.8

(Nodyn – nid yw diffiniad llety gwyliau/aigartrefi ym 1981, 1991 a 2001 yn cyfateb yn union i'w gilydd)

Tabl 3: Canran yr holl fewnfudwyr i ardal sydd ddim yn siarad Cymraeg (Ffynhonnell: Tabl S134, Cyfrifiad 2001)

Ward	% holl fewnfudwyr i ardal sydd ddim yn siarad Cymraeg
Menai (Bangor)	82.4
Deiniol	81.5
Harlech	80.4
Aberdyfi	79.3
Tywyn	76.4
Bryn-crug	75.8
Dyffryn Ardudwy	73.2
Birthdir and Llanfachreth/Ganllwyd/Llanelltyd	70.8
Glyder	69.4
Pentir	69.4
Llangelynin	69.3
Hirael	68.5
Abermaw	68
Llanbedrog	65.9
Llanengan	65.8
Llanbedr	65.7
Corris\Mawddwy	63.1
Hendre	62.7
Marchog	60.2
Dewi	57.9
Llandderfel	57.6
Deiniolen	56.2
Botwnnog	53.2
Dolbermaen	53.2
Trawsfynydd	53.1
Criccieth	52.7
Arlechwedd	51.8
Aberdaron	50.8
Dolgellau De	50
Talysarn	49.5
Dolgellau Gogledd	48.6
Llanaelhaearn	48
Y Felinheli	47.8
Llanllyfni	46.5
Porthmadog - Tremadog	46.5
Llanberis	46.4
Penrhyndeudraeth	46.3
Gerlan	46
Abererch	45
Bowydd and Rhiw	43.7
Porthmadog West	42.5
Pwllheli Gogledd	42.1
Morfa Nefyn	41.8
Efail-Newydd/Buan	41
Groeslon	40.2

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Diffwys a Maenofferen	38.8
Waunfawr	38.8
Penisarwaun	38.5
Tregarth a Mynydd Llandygai	38.4
Llanystumdwy	36.7
Ogwen	36.6
Penygroes	34.4
Bala	33.3
Teigl	33
Pwllheli De	32.2
Llanwnda	32.1
Nefyn	32.1
Menai (Caernarfon)	26.2
Cadnant	25.1
Bethel	24.8
Porthmadog East	24.2
Seiont	22.2
Peblig (Caernarfon)	22.1
Llanrug	18.7
Bontnewydd	18.4

Nodyn: diffinnir 'mewnfudwyr' yn nhabl 3 fel mewnfudo a ddigwyddodd o fewn y flwyddyn blaenorol i arolwg y Cyfrifiad

Tabl 4: Newid Mewn Siaradwyr Cymraeg ar Lefel Ward 1991 – 2001
(Fynhonnell – Cyfrifiad 1991 a Chyfrifiad 2001)

1991		2001		Newid 1991 - 2001	
Ward	Nifer	Ward	Nifer	Nifer	%
Aberdaron	683	Aberdaron	745	62	9.1%
Aberdyfi	1747	Aberdyfi	1761	14	0.8%
Bryncrug					
Mawddwy Corris					
Abererch	1096	Abererch	1077	-19	-1.7%
Abermaw	981	Abermaw	1028	47	4.8%
Llanllechid/Aber Llandygai	2255	Arllechwedd Tregarth & Mynydd	2316	61	2.7%
Bala	1525	Bala	1540	15	1.0%
Bethel	5660	Bethel	5821	161	2.8%
Llanrug					
Penisarwaun					
Deiniolen Cwm y Glo					
Bontnewydd	974	Bontnewydd	951	-23	-2.4%
Botwnnog	1474	Botwnnog	1299	-175	-11.9%
Tudweiliog	1650	Tudweiliog	1407	-243	-14.7%
Bowydd/Rhiw					
Cadnant	1620	Cadnant	1758	138	8.5%
Conglywal/Maenofferen Cynfal/Teigl	2609	Diffwys & Teigl	2364	-245	-9.4%
	1155		1160	5	0.4%
Criccieth		Criccieth			

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Deiniol	413	Deiniol	407	-6	-1.5%
Dewi	931	Dewi	873	-58	-6.2%
Dolbenmaen Tremadog Beddgelert Porthmadog Dwyrain Porthmadog Gorllewin Gest	4243	Dolbenmaen Porthmadog- Porthmadog- Porthmadog	4284	41	1.0%
Dolgellau Llanelltyd Brithdir/Llanfachraeth	2798	Dolgellau South Dolgellau North Brithdir &	2730	-68	-2.4%
Dyffryn Ardudwy	704	Dyffryn Ardudwy	789	85	12.1%
Efailnewydd Buan	975	Efailnewydd/Buan	941	-34	-3.5%
Gerlan Rachub	1606	Gerlan	1601	-5	-0.3%
Glyder	870	Glyder	964	94	10.8%
Harlech	1173	Harlech	1109	-64	-5.5%
Hendre	675	Hendre	711	36	5.3%
Hirael Garth	1100	Hirael Garth	1152	52	4.7%
Llanaelhaearn Pistyll	1225	Llanaelhaearn	1180	-45	-3.7%
Llanbedr	591	Llanbedr	498	-93	-15.7%
Llanbedrog Abersoch	970	Llanbedrog Abersoch	967	-3	-0.3%
Llanberis	1543	Llanberis	1568	25	1.6%
Llandderfel Llanuwchllyn	1891	Llandderfel Llanuwchllyn	1692	-199	-10.5%
Llanengan	792	Llanengan	713	-79	-10.0%
Llangelynin Arthog	865	Llangelynin	804	-61	-7.1%
Llanllyfni Clynnog Talysarn Llandwrog	4166	Llanllyfni Talysarn Groeslon Clynnog	3928	-238	-5.7%
Llanwnda	1447	Llanwnda	1499	52	3.6%
Llanystumdwy Llanarmon	1514	Llanystumdwy	1444	-70	-4.6%
Marchog	1372	Marchog	1398	26	1.9%
Menai (Bangor)	532	Menai (Bangor)	694	162	30.5%
Menai (Caernarfon)	1854	Menai	1746	-108	-5.8%
Nefyn	1927	Nefyn Morfa Nefyn	1990	63	3.3%
Ogwen	1680	Ogwen	1731	51	3.0%
Peblig	2127	Peblig	1952	-175	-8.2%
Penrhyndeudraeth	1793	Penrhyndeudraeth	1828	35	2.0%
Pentir	1391	Pentir	1443	52	3.7%
Penygroes	1564	Penygroes	1482	-82	-5.2%
Pwllheli Gogledd	1571	Pwllheli Gogledd	1493	-78	-5.0%
Pwllheli De	1597	Pwllheli De	1502	-95	-5.9%
Seiont	2583	Seiont	2531	-52	-2.0%
Trawsfynydd	1168	Trawsfynydd	1141	-27	-2.3%

Canllaw Cynllunio Atodol – Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

Tywyn	1163	Tywyn	1281	118	10.1%
Waunfawr	1113	Waunfawr	1109	-4	-0.4%
Y Felinheli	1266	Y Felinheli	1444	178	14.1%

NB: Mewn achosion ble mae ardal ddaearyddol rhai wardiau yn wahanol yn 2001 i beth yr oeddent ym 1991, mae'r wardiau hyn wedi eu grwpio â'i gilydd er mwyn dangos cymhariaeth gywir o'r ardaloedd.

Mae amrywiad bach yn nifffiniad Siaradwyr Cymraeg ym 1991 a 2001.

ATODIAD CH

Manylion cyswllt

Polisi Cynllunio (Arfon, Dwyfor a Meirionnydd)

Uned Polisi a Pherfformiad

Adran Rheoleiddio

Stryd y Jêl

Caernarfon

Gwynedd

LL55 1SH

Rhif ffôn: (01286) 679890

Rhif ffacs: (01286) 673324

E-bost: PolisiCynllunio@gwynedd.gov.uk

Rheolaeth Datblygu (Cynllunio)

Ardal Arfon

Gwasanaeth Cynllunio

Adran Rheoleiddio

Swyddfa Ardal Arfon

Penrallt

Caernarfon

Gwynedd

LL55 1BN

Rhif ffôn: (01286) 682765

Rhif ffacs: (01286) 682771

E-bost: Cynllunio@gwynedd.gov.uk

Ardal Dwyfor

Gwasanaeth Cynllunio

Adran Rheoleiddio

Swyddfa Ardal Dwyfor

Ffordd y Cob

Pwllheli

Gwynedd

LL53 5AA

Rhif ffôn: (01758) 704118

Rhif ffacs: (01758) 704053

E-bost: Cynllunio@gwynedd.gov.uk

Ardal Meirionnydd

Gwasanaeth Cynllunio

Adran Rheoleiddio

Swyddfa Ardal Meirionnydd

Cae Penarlâg

Dolgellau

Gwynedd

LL40 2YB

Rhif ffôn: (01341) 424414

Rhif ffacs: (01341) 424440

E-bost: Cynllunio@gwynedd.gov.uk